

Motion till riksdagen 2021/22:4605

av **Margareta Fransson m.fl. (MP)**

med anledning av prop. 2021/22:178 Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utifrån tanken om ett självständigt rekvisit för barnets eget bästa, lägga fram förslag till riksdagen om att upphörande av vård enligt LVU ska prövas i två steg och att en ny grund för fortsatt vård enligt LVU ska införas i lagstiftningen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om hur bestämmelser om flyttningsförbud kan införas i socialtjänstlagen och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en regel bör införas om att hemtagningsutredning inte ska behöva genomföras om det har gjorts en sådan utredning inom de senaste sex månaderna, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om kompletterande utredning/hemtagningsutredning av annan socialtjänst och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att barn på egen hand från 12 års ålder ska kunna begära ett upphörande av vården och därmed initiera en hemtagningsutredning, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förslag på hur lagstiftningen kan utformas så att det blir tydligt att den varaktiga förändringen ska avse föräldrarnas hela föräldraförmåga, inte enbart de specifika omständigheter som låg till grund för att vården inleddes och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förslag på en skyldighet för socialnämnden att följa upp situationen för ett barn som varit placerat enligt SoL under sex månader från det att placeringen upphörde, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om barnombud och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

En av samhällets allra viktigaste uppgifter är att skydda barn som lever i utsatta situationer. Därför är det allvarligt när skyddet visar sig vara otillräckligt eller i värsta fall innebär nya övergrepp, något som vittnesmålen i den tidigare s.k. Vanvårdsutredningen om placerade barn på 1900-talet är en allvarlig påminnelse om. Sådana händelser ska inte få ske.

Men även i närtid ser vi exempel på när samhällets skydd brister och att barn inte får det skydd och det stöd som de behöver. Ödet för den lilla flicka som har kallats för Lilla hjärtat är ett oändligt sorgligt bevis på det. Men vi vet också att det har funnits fler barn som i likhet med henne, trots stor oro i omgivningen, har tvingats flytta från tryggheten i ett familjehem till föräldrar som de inte levtt med på många år eller ibland alls. I vissa fall har det berott på otillräcklig lagstiftning, i andra fall är det tillämpningen av lagen som har brustit. För de barn som har berörts har det lett till allvarliga konsekvenser. I yttersta fall, som för Lilla hjärtat har det lett till att barnet har förlorat sitt liv.

För Miljöpartiet är det tydligt att det i grund och botten handlar om den starka föräldrarätt som finns i Sverige, som gång på gång tillåts väga tyngre än barnets rättigheter. Miljöpartiet har sett till att barnkonventionen nu är svensk lag, en banbrytande förändring till förmån för barns rättigheter. Men att barnkonventionen blev lag är bara början – arbetet måste fortsätta med att se till att barns bästa genomsyrar alla samhällsområden. Det är därför dags för ett perspektivskifte där barnets bästa på riktigt sätts i främsta rummet och där barns rätt till skydd och stöd inte tillåts stå tillbaka till förmån för föräldrars rätt att besluta om barnet.

Den proposition som regeringen har lämnat till riksdagen är ett viktigt steg på vägen för att stärka barnets rätt till trygghet i familjehemmet, men ytterligare åtgärder behövs. Inte minst är det arbete som parallellt skett på initiativ av socialutskottet om förutsättningarna att införa barnets bästa som ett självständigt rekvisit vid prövning av upphörande av vård i familjehem enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga angeläget att gå vidare med. Arbetet som har letts av Anders Hagsgård, president för Hovrätten för Västra Sverige, har resulterat i promemorian Barnets bästa vid fortsatt vård enligt LVU – Utredning som ett led i socialutskottets beredning av fråga om ändring i LVU. Frågorna berör i hög grad och kompletterar propositionens förslag. Nedan benämns utredningen för enkelhetens skull Hagsgårds promemoria.

Ett ytterligare steg för barns bästa

Vi välkomnar stora delar av propositionen som stärker situationen för barn som är placerade i familjehem och vad som gäller när en placering upphör. Vi anser dock att det är nödvändigt med ytterligare steg för att skydda barn och för att stärka deras egen rätt som rättssubjekt. Hagsgårds promemoria har lagt förslag för att detta ska ske med utgångspunkt i barnets bästa som eget rekvisit.

Huvudförslaget i Hagsgårds promemoria gäller att vårdens upphörande ska prövas i två steg. Steg ett innebär, precis som i dag, en prövning av om behovet av vård enligt 2

och/eller 3 §§ LVU fortfarande är aktuellt. Om denna prövning ger att behov av vård enligt 2 och/eller 3 §§ LVU inte kvarstår ska prövningen fortsätta med det andra steget. I steg två ska socialtjänsten bedöma huruvida det finns risk för att ett barns hälsa eller utveckling allvarligt skadas genom att vården upphör. I den prövningen ska det som är bäst för barnet vara avgörande.

Utifrån detta föreslås att en ny grund för fortsatt vård enligt LVU införs i lagstiftningen. Miljöpartiet ser mycket positivt på det här förslaget och vi kommer att verka för att det genomförs. Vi anser därför att regeringen bör vidta åtgärder för att lägga fram förslag till riksdagen om att upphörande av vård enligt LVU ska prövas i två steg och att en ny grund för fortsatt vård enligt LVU ska införas i lagstiftningen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

Flyttningsförbud

Vi anser som nämnts att en ny grund för LVU behöver införas enligt vad som föreslås i Hagsgårds promemoria. Propositionen föreslår å sin sida en starkare betoning av flyttningsförbud och att detta är något som socialtjänsten ska överväga när socialnämnden ska pröva om vården enligt LVU ska upphöra. Vi välkomnar förslaget om tydligare skrivningar i lagen om flyttningsförbud, men vi anser att det är otillräckligt och ur barnets perspektiv mindre säkert än en ny grund för LVU. En sådan grund utifrån barnets egen självständiga rätt är tydligare än ett möjligt flyttförbud, för såväl socialtjänst, föräldrar, rätten och inte minst barnet själv. Därför menar vi att det är att föredra.

Vi anser dock att det inte ska utesluta det förslag till förstärkning av flyttningsförbud som läggs i propositionen, dvs. att socialtjänsten ska överväga flyttningsförbud när socialnämnden ska pröva om vården enligt LVU ska upphöra. Även om det i princip redan gäller i dag blir det ett förtydligande när detta skrivs in som ett uttryckligt krav i lagstiftningen.

Även om vi som nämnts ovan vill att en ny grund för LVU ska införas kan det ändå finnas situationer där det inte är fråga om att ansöka om en ny grund, samtidigt som en omedelbar flyttning skulle vara skadlig för barnet. Det skulle t.ex. kunna handla om att en förälder har fått rätt i en process (dvs. en domstol har dömt att vården enligt 2 och/eller 3 §§ LVU ska upphöra) och det verkar uppenbart olämpligt att flytta barnet.

Hagsgårds promemoria föreslår att flyttningsförbudet ska flyttas från LVU till socialtjänstlagen. Vi tycker det är ett bra förslag att se till att det finns ett regelverk om flyttningsbud i socialtjänstlagen. Detta blir till ett skydd för barn som har varit frivilligt placerade, så att de också ska få en särskild bedömning av huruvida det skulle vara till skada för dem att flytta hem till föräldern/föräldrarna för snabbt. Däremot anser vi alltså att de stärkta formuleringarna om flyttningsförbud som propositionen föreslår för LVU också bör införas och att regler om flyttningsförbud behöver finnas såväl i LVU som i SOL. Regeringen bör därför återkomma med förslag om hur bestämmelser om flyttningsförbud kan införas i socialtjänstlagen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

Begäran om hemtagningsutredning

Hagsgårds promemoria innefattar två förslag om s.k. hemtagningsutredningar, dvs. utredningar om upphörande av vård som socialnämnden gör efter begäran vanligen från

föräldrarna. Det första förslaget innebär att en regel ska införas om att en sådan utredning inte ska behöva genomföras om det gjorts en sådan utredning inom de senaste sex månaderna. Miljöpartiet stöder detta förslag då det kan skapa större möjlighet till lugn och ro för barnet och då utredningar oftare inte brukar leda till någon skillnad i praktiken. Att en sådan regel bör införas vill vi ge regeringen till känna. Däremot ska man inte sticka under stol med att föräldrar ibland kan känna sig fullständigt maktlösa om kontakten helt har skurit sig med socialtjänsten och de upplever sig missförstådda och anser att socialtjänsten kommit till felaktiga slutsatser på grund av hur en utredning gjorts. En möjlighet är att en annan socialtjänst skulle kunna göra en kompletterande utredning/hemtagningsutredning, för att på så sätt stärka rättssäkerheten ytterligare och minska risken för att föräldrar misstänker att en annan socialtjänst skulle ha gjort en annan bedömning. Så sker också ibland, men vi anser att regeringen på lämpligt sätt bör tydliggöra hur denna möjlighet ser ut och vid behov förstärka den. Det vill vi ge regeringen till känna.

Det andra förslaget som läggs i Hagsgårds promemoria är att i lagen ta in en uttrycklig bestämmelse om att barn som har fyllt 15 år får begära att vården ska upphöra, dvs. vara den som initierar en hemtagningsutredning. Vi tycker att detta är ett viktigt förslag. Däremot anser vi att den möjligheten behöver finnas även för yngre barn. Det finns i annan lagstiftning en förskjutning till att barn ska ha rätt till en egen talan vid 12 år och vi anser därför att en 12-åring ska kunna göra en sådan begäran.

Regeringen bör återkomma med ett förslag om att barn på egen hand från 12 års ålder ska kunna begära ett upphörande av vården och därmed initiera en hemtagningsutredning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

När vården ska upphöra

I propositionen föreslås ett tillägg i § 21 LVU, som handlar om att socialnämnden inte får besluta "... att vård enligt 2 § ska upphöra förrän de omständigheter som föranleder vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt". Vi tycker detta i och för sig är viktigt. Men vi ser också en risk att fokus i alltför hög grad blir på just den situationen och att man därmed riskerar missa andra problem som skulle kunna göra att vården enligt LVU behöver fortgå. En förälder med missbruksproblem, vars missbruk låg till grund för att ett barn blev placerat kan visserligen ha blivit fri från sitt missbruk samtidigt som det kan finnas annan problematik, psykiska problem eller annat, som gör att föräldern inte kan eller förmår ta sitt föräldraansvar. Helhetssituationen behöver vägas in för att inte riskera att bedömningen blir för ensidig. Regeringen bör därför återkomma till riksdagen med förslag på hur lagstiftningen kan utformas så att det blir tydligt att den varaktiga förändringen ska avse föräldrarnas hela föräldraförmåga, inte enbart de specifika omständigheter som låg till grund för att vården inleddes. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

Uppföljning av barn som är placerade enligt SOL

I propositionen föreslås att det ska bli ett krav i lagen på uppföljning sex månader efter att en placering enligt LVU har upphört. Det är en bra och viktig förändring för att ha möjlighet att upptäcka om det inte står rätt till hemma och barnet inte har det bra. Vi ser även att det finns behov av att stärka långsiktigheten för barn som är frivilligt placerade

enligt SOL, socialtjänstlagen. Dessa placeringar för SOL-placerade barn kan ju i princip upphöra på dagen om föräldern ändrar inställning, vilket innebär en stor otrygghet för barnet. Därför instämmer vi som nämnts ovan i Hagsgårds promemoria om att införa en möjlighet till flyttningsförbud i socialtjänstlagen, vilket t.ex. skulle kunna användas i dessa fall. Men vi anser också att det skulle behöva tas in krav på uppföljning i sex månader även för dessa barn. Därför bör regeringen återkomma med förslag på en skyldighet för socialnämnden att följa upp situationen för ett barn som varit placerat enligt SOL, under sex månader från det att placeringen upphörde. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

Möjlighet att själv kunna lämna

Vid och efter uppföljning är det väldigt angeläget att försäkra sig om att barn och unga vet vart de kan vända sig om de vill signalera att de inte har det bra, även efter att de sex månadernas uppföljningstid är till ända. I bästa fall finns ett sådant förtroende för socialtjänsten att det är naturligt att vända sig dit, eller till annan person som barnet känner förtroende för. Vi anser dock att barn ska ha kontaktuppgifter till den stömlinje som finns inrättad på Socialstyrelsen dit placerade barn som inte har det bra kan höra av sig, som en form av direkttillsyn. Denna stömlinje ska kunna utökas för att kunna fånga upp även dessa situationer och kunna återkoppla till socialtjänsten. Regeringen bör därför vidta åtgärder för att Socialstyrelsens telefonlinje ska bli känd hos och kunna användas av barn som tidigare varit placerade i syfte att kunna fånga upp eventuella missförhållanden som uppstått efter avslutad placering.

Barnombud

Det kan vara svårt att ha kontakt med socialtjänsten och vi anser i likhet med det som organisationen Maskrosbarn och Barnrättsbyrån driver att barn behöver ges rätt att ha med sig ett s.k. barnombud vid alla samtal med socialtjänsten. När barn placeras utifrån LVU har de redan i dag rätt till eget ombud men socialtjänsten fattar många beslut som inte går upp i rätten men ändå har stor följdverkan för barnet t.ex. SoL-placering, umgängesplanering, umgängesbegränsning, övervakning vid umgängen, omplacering.

Ett sätt att möta barnen, barnens rättigheter och stärka barnen är att ge dem ombud som kan bistå barnet i kontakten med myndigheter. I Storbritannien är det en rättighet för barn i olika utsatta situationer att ha tillgång till ett oberoende barnombud. Vi anser att ett sådant system behöver ses över i Sverige för att stärka barns rätt att komma till tals och möjlighet att ta till vara sina rättigheter.

Förlängt skydd efter 18-årsdagen

I dagsläget upphör en placering enligt 2 § LVU vid 18-årsdagen men kan i vissa fall fortsätta enligt samma lag (om förutsättningar för vård enligt 3 § LVU finns) upp till 20 år. Att grunden är att en placering upphör i samband med att ett barn blir myndigt är rimligt. Naturligt är också att socialtjänsten tittar på förutsättningar att fortsätta med en frivillig placering enligt socialtjänstlagen om den unge fortfarande går på gymnasiet. Det kan även i andra fall finnas skäl till att en ung människa kan behöva bo kvar i familjehemmet en tid, eller åtminstone fortsätta att få ett reglerat stöd från dem. I många

fall fortsätter stöd på ett naturligt sätt som för en självklar familjemedlem på vägen till att skapa sig ett eget liv. Men det är inte alltid det ser ut så, och det kan vara tufft för en ung människa som inte heller har stöd av sin ursprungsfamilj.

Vi anser att regeringen på lämpligt sätt, med riktlinjer eller annat bör stärka möjligheten för barn och unga som varit placerade att kunna vara det en tid även efter 18-årsdagen. Regeringen bör därför vidta åtgärder för att göra detta möjligt.

Ta emot stödinsatser trots att föräldrar inte samtycker

För att förebygga sociala problem och placeringar behöver det bli enklare för barn och unga att få insatser de vill ha och behöver även om föräldrarna inte ger sitt samtycke. Det kan t.ex. handla om att få ingå i en stödgrupp med andra barn till föräldrar med missbruksproblematik eller psykisk problematik eller att kunna få en kontaktperson.

I Sverige har barn sedan 2013 möjlighet att tacka ja till vissa insatser från 15 års ålder. Lagstiftningen löper dock risk att vara tandlös eftersom det är vanligare att yngre barn blir aktuella inom socialtjänsten på grund av sina hemförhållanden, då det är mer troligt att föräldrarna inte samtycker till stöd, medan äldre barn aktualiseras på grund av sitt eget beteende och då kan ha fyllt 15 år och själva tackar nej till stödet (Heimer et al., 2017). En sänkning av åldersgränsen är därför viktig. Även om utgångspunkten även fortsättningsvis ska vara att socialtjänsten strävar efter att i dialog med vårdnadshavare och barn komma fram till vilka insatser som behövs, så är möjligheten för barnet att tacka ja om föräldrarna motsätter sig insatser en nödvändig ventil för barn som annars kan stå helt utan stöd.

Regeringen gav medan Miljöpartiet ingick i regeringen ett uppdrag till Socialstyrelsen att se över frågan om öppna insatser till barn (S2019/0472/FST), såväl kunskapsläget som att lämna förslag på författningsändringar så att barn kan få öppna insatser i fler fall och i fler situationer. Rapporten Öppna insatser utan samtycke Rapport till regeringen uppdrag S2019/0472/FST, lämnades i maj 2021 med lagförslag som ger barn som har fyllt 12 år möjlighet att tacka ja till öppna insatser även utan vårdnadshavares samtycke om det är lämpligt. Här finns också lagförslag om att det ska vara möjligt att få en kontaktperson eller kvalificerad kontaktperson under samma förutsättningar. De föreslår också en välkommen lagändring i LVU som säger att öppna insatser ska få ges till ett barn eller ung person oavsett vilken grunden är till vården enligt LVU. Det vill säga inte bara det egna beteendet så som i dag är fallet, utan även hemförhållanden.

Dessa förslag till förbättringar av lagen anser vi behöver genomföras. Regeringen har också aviserat att en proposition om dessa frågor väntas i sommar och det här är en del av den politik Miljöpartiet drev på för i regeringen utifrån vårt ansvar för barnrättsfrågor.

Angående frågan om insatser till vuxna som inte samtycker föreslog inte Socialstyrelsen något då man ansåg att kunskapsläget inom området är bristfälligt. De säger vidare att om regeringen väljer att gå vidare med att utreda denna fråga kan erfarenheter eventuellt dras från andra områden som t.ex. kriminalvården. Vi anser att det här är en fråga som det är högst angeläget att gå vidare med. Det är ett svårt område, men vi menar också att en sådan möjlighet till insatser för föräldrar även mot deras samtycke kan innebära en tydlighet när det finns risk för ett omhändertagande enligt LVU och därför kan vara ett klagörande som gör hela processen mer begriplig. Ur ett barnperspektiv finns det klara skäl till varför man bör gå vidare med

denna fråga. Det kan även finnas andra länder som har system där man arbetar utifrån dessa principer som man bör ta till vara. Regeringen bör med utgångspunkt i detta återkomma till riksdagen med förslag på reglering av stödinsatser utan samtycke riktade till föräldrar.

Margareta Fransson (MP)

Emma Hult (MP)

Anna Sibinska (MP)

Camilla Hansén (MP)

Janine Alm Ericson (MP)

Rasmus Ling (MP)

Martin Marmgren (MP)

Leila Ali-Elmi (MP)

Annika Hirvonen (MP)